

УДК 338.47:656.2

Зоріна О. І.

Українська державна академія залізничного транспорту

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

У статті систематизовано класифікацію факторів впливу на рівень соціально-економічного розвитку економічної системи, обґрунтовано фактори, що впливають на формування стійкого соціально-економічного розвитку залізничного транспорту.

Ключові слова: залізничний транспорт, стійкий розвиток, соціально-економічний розвиток, фактори соціально-економічного розвитку.

Постановка проблеми. Залізничний транспорт є складною виробничо-економічною і соціальною системою зі своєю внутрішньою, тільки їй властивою територіально-виробничою та функціональною структурою. Вона виступає і як самостійна галузь економіки, і як галузь матеріального виробництва, що продовжує процес створення вартості товарів у сфері обігу.

Цілеспрямована робота з підвищення рівня соціально-економічного розвитку галузі може бути успішною якщо буде чітко сформовано уявлення про поняття «соціально-економічний розвиток», визначені фактори, що забезпечують його підвищення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні проблема соціально-економічного розвитку знайшла відображення в працях відомих вчених: В.Д. Базилевича, О.Г. Головніної, Н.М. Деевої, А.М. Колот, А.А. Чухна та інших [1-5]. Вагомий внесок у дослідження галузевих особливостей соціально-економічного розвитку залізничного транспорту внесли такі науковці, як В.Л. Дикань, Г.М. Кірка, Г.Д. Ейтутіс, М.М. Чеховська [6-9]. Але у їх працях не дуже чітко сформульовані чинники саме стійкого розвитку залізничного транспорту.

Метою статті є виділення соціально-економічних чинників формування стійкого розвитку залізничного транспорту та надання їх характеристик.

Виклад основного матеріалу. Під соціально-економічним розвитком залізничного транспорту слід розуміти процес взаємодії всіх елементів системи, метою якої є підвищення якості життя населення, примноження духовних, культурних та інтелектуальних здобутків працівників залізничного комплексу та створення потужної підґрунтя для ефективного функціонування сучасного та майбутнього покоління.

Основними складовими соціально-економічного розвитку є економічний та соціальний розвиток. Між даними складовими існує тісний взаємозв'язок: з одного боку, показники, які характеризують соціальний розвиток – рівень доходів населення, структура доходів і витрат, рівень безробіття та ін., – є показниками загального розвитку, з іншого боку, якісного покращення цих показників можна досягти тільки за рахунок покращення показників, які характеризуються економічний розвиток – зростання темпів виробництва, зростання прибутковості підприємств, позитивна динаміка інвестицій, запровадження інноваційних процесів.

Досліджуючи основи економічного розвитку, потрібно враховувати вплив таких факторів, як стан суспільної свідомості та рівень розуміння об'єктивних проблем і напрямів економічного розвитку, культури праці та спілкування, морально-

етичні, релігійні настанови, а також національні традиції. Зрозуміло, що усі вони, будучи «продуктом» багатовікової історичної еволюції, є надбудованими факторами, які суттєво впливають на ефективність функціонування основних елементів і відносин економічної системи будь-якого рівня.

У цілому дієвий вплив політичних, правових, моральних, духовно-культурних та інших факторів на економічний розвиток знаходить своє вираження в тому, що вони детермінують розкриття можливостей і рушійних сил, які закладені в тій чи іншій економічній системі.

В умовах соціально-економічного розвитку значно посилюється взаємозв'язок між економічними та соціальними факторами розвитку, що призводить до зростання залежності між динамікою економічного розвитку та соціальною політикою. Сьогодні стає актуальним забезпечення досягнення в першу чергу соціальних цілей, які в свою чергу сприяють економічному, науково-технологічному, інноваційному розвитку.

Економічний розвиток передбачає збільшення виробничих ресурсів і обсягів виробництва. Однак кількісні показники пов'язані з якісними перетвореннями, а саме: удосконаленням особистого та матеріального факторів суспільного виробництва у взаємодії з науково-технічним прогресом, підвищенням професійного рівня працівників, населення, формами організації та управління, збільшенням загального культурного, освітнього рівня працівників, їх матеріальної забезпеченості. Зрозуміло, що такі перетворення зумовлені соціальними, демографічними, політичними, психологічними та іншими факторами.

Інтенсивний розвиток, в першу чергу, означає скорочення витрат, покращення рівня соціального розвитку працівників. Слід зазначити, що рівень соціально-економічного розвитку залізничного транспорту, в першу чергу, буде характеризуватися його економічною, виробничою та соціальною ефективністю. Невід'ємною частиною економічного розвитку є економічне зростання, основними характеристиками якого є темп, ефективність та якість.

Під ефективністю слід розуміти покращення всіх складових багатогранного поняття «ефективність виробництва», у тому числі покращення якості товарів і послуг, підвищення конкурентоспроможності, освоєння нових видів виробництв, впровадження інноваційних процесів, підвищення продуктивності праці та ін. Якість економічного зростання повинна відображати посилення соціальної спрямованості розвитку, основними складовими якої є матеріальний добробут і духовний розвиток населення, рівень розвитку соціальної інфраструктури, безпечність умов праці, соціальна захищеність [10].

Варто зазначити, що за способом впливу на економічне зростання розрізняють прямі та непрямі фактори [10]. Прямими вважаються такі, що роблять зростання фізично можливим, до них належать такі фактори як: кількість і якість робочих та природних ресурсів; обсяг основного капіталу; технологія і організація виробництва; рівень розвитку підприємницьких здібностей в суспільстві. Непрямі фактори – це умови, які дозволяють реалізувати можливості суспільства щодо економічного зростання. За такими умовами створюються фактори попиту та розподілу, а саме: зниження ступеню монополізації ринку; податковий клімат в економіці; ефективність кредитно-банківської системи; зростання споживацьких, інвестиційних та державних витрат; розширення експортних поставок; перерозподіл виробничих ресурсів та доходів в економіці.

На економічний розвиток впливає велика кількість факторів. Під факторами соціально-економічного розвитку розуміють ті явища і процеси, які визначають можливості збільшення реально обсягу виробництва, підвищення ефективності і якості зростання [11]. Фактори соціально-економічного розвитку беруть участь у вирішенні основного протиріччя економіки: між обмеженою кількістю ресурсів і безмежним зростанням потреб населення. Вирішити це протиріччя можна двома способами. По-перше, за рахунок збільшення виробничих потужностей, по-друге, за рахунок підвищення якості використання наявних потужностей і розвитку суспільних потреб. Склад і структура факторів економічного зростання значною мірою визначаються яким чином буде вирішуватись дане протиріччя, і, відповідно, яка модель економічного розвитку буде обрана. Фактори здійснюють як прямий, так і опосередкований вплив на соціально-економічний розвиток. Прямі фактори безпосередньо визначають фізичну здатність до соціально-економічного розвитку: Опосередковані фактори впливають на можливість реалізувати здатність до економічного зростання. Вони дозволяють реалізувати потенціал, закладений в прямих факторах, або обмежити його. Всі ці фактори в тій чи іншій мірі пов'язані з інвестиційним процесом (інвестиціями в основний капітал, в НТП, природоохоронні заходи, в освіту і соціальну сферу) [12-14].

На думку Дж. Стігліца [15], економічне зростання залежить від чотирьох основних чинників: зростання акціонерного капіталу (інвестиції); зростання технічного прогресу (науково-дослідна діяльність); розвитку утилізації природних ресурсів; зростання добробуту населення і вдосконалення якості робочої сили.

До основних чинників стійкого розвитку Пустовойт О. відносить модель ресурсокористування [16], яка відзначається зростанням фізичних обсягів споживання (виробництва) речовинно-енергетичних ресурсів [17].

Одним із ключових факторів економічного розвитку є ефективність виробництва, яка визначається виробничими відносинами, які складаються між суспільством в цілому, колективами працівників і окремими працівниками з приводу господарювання на базі приватної, суспільної та змішаної форм

власності та впровадження раціонального використання ресурсів в інтересах задоволення потреб працівників.

Основними показниками ефективності виробництва є отримання прибутку, зростання продуктивності праці, підвищення фондівіддачі, скорочення енерговитрат на одиницю продукції та інше. Високі результати ефективності виробництва можливо досягти, якщо зазначені вище показники будуть поєднуватися з ростом якості перевезень.

Важливе значення для ефективності, розвитку транспортного виробництва має вибір найбільш оптимальних, найбільш вигідних варіантів розвитку підприємств, капітальних вкладень, нових технологій, техніки, які сприятимуть досягненню найкращих економічних результатів при мінімальному обсязі матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Для максимального використання всіх факторів і можливостей покращення рівня виробництва повинно бути удосконалено управління розвитком всього господарського механізму залізничного транспорту.

В економічній літературі існує безліч класифікацій факторів, що впливають на розвиток економічної системи. Систематизувавши вище зазначене, слід відмітити, що фактори, які впливають на залізничний транспорт країни, можна класифікувати (рис. 1):

1. За середовищем:

- зовнішні – фактори, на дію яких підприємства залізничного транспорту вплинути не можуть;

- внутрішні – фактори, які безпосередньо впливають на діяльність економічної системи та які контролює та змінює система.

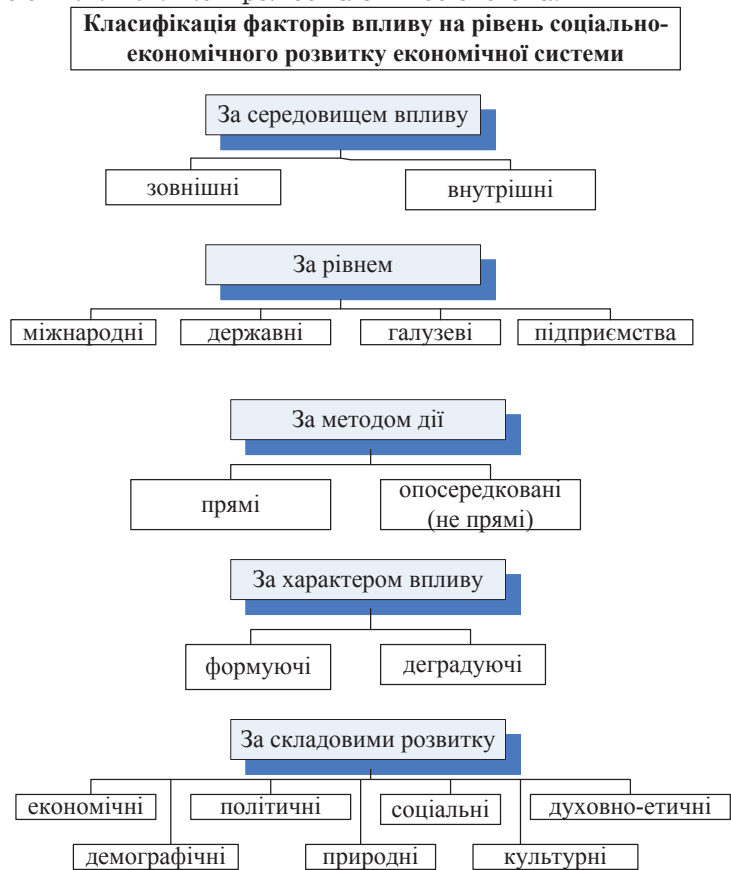

Рис. 1. Класифікація факторів впливу на рівень соціально-економічного розвитку економічної системи

2. За рівнем:

- міжнародного – фактори, які обумовлені міжнародними подіями;
- державного (національного) – фактори, які формуються на основі діяльності держави, подій національного рівня;
- галузевого – фактори, що формуються на рівні галузі, змін в галузевій політиці;
- рівня підприємства – фактори, що формуються під впливом діяльності підприємства.

3. За методом дії є прямі та опосередковані (не прямі).

4. За характером впливу:

- формуючі, які сприяють формуванню належного рівня розвитку;
- деградуючі – фактори, які негативно впливають на розвиток економічної системи, призводять до її деградації.

5. За складовими розвитку є такі: економічні; політичні; соціальні; духовно-етичні; технологічні; природні; демографічні; культурні та інші.

Також варто виділити фактори, які позитивно та негативно впливають на формування рівня соціально-економічного розвитку.

До числа основних елементів соціально-економічного розвитку залізничного транспорту можна віднести:

- прискорення науково-технологічного прогресу;
- підвищення якості обслуговування пасажирів, якості вантажних перевезень;
- удосконалення форм організації праці і технологічних процесів;
- досягнення високого рівня науково-технологічного процесу;
- покращення використання наявного виробничого потенціалу.

Розглянемо фактори, які безпосередньо впливають на формування стійкого соціально-економічного розвитку залізничного транспорту (рис. 2).

До факторів, що позитивно впливають, та сприяють формуванню стійкого соціально-економічного розвитку залізничного транспорту державного рівня слід віднести: зовнішньоекономічні зв'язки з іншими країнами, експортно-імпортні відносини, транспортна політика країни, наявність потужного науково-технічного потенціалу країни. На галузевому рівні факторами, що позитивно впливають є: наявність конкурентів, науково-технологічного потенціалу, транзитний потенціал, транспортний потенціал, наявність розвинутої мережі міжнародних транспортних коридорів (МТК), так і країни, соціальна політика галузі. На рівні підприємств залізничного транспорту факторами формування стійкого соціально-економічного розвитку можуть виступати: науково-технічний, кадровий, інноваційний потенціал, ресурсне забезпеченість, соціальна політика підприємств, ефективність персоналу, рівень освіти, система підвищення кваліфікації.

Однак на формування моделі стійкого соціально-економічного розвитку залізничного комплексу України впливають і фактори, що деградують, негативно впливають. До таких факторів державного рівня відносяться:

- політика уряду щодо розвитку залізничного транспорту;
- низький рівень державної підтримки;
- недосконале законодавство, нормативно-правова база.

Фактори галузевого рівня, що негативно впливають на формування стійкої моделі соціально-економічного розвитку:

- недобросовісна конкуренція на ринку транспортних послуг;
- неефективна інвестиційна, інноваційна політика;
- система управління;
- стан транспортної інфраструктури;
- моральне, фізичне зношення рухомого складу;
- низький рівень розвитку швидкісного руху;
- низька якість перевезень;
- низька пропускна спроможність певних ділянок транспортної мережі;
- низька прозорість фінансово-економічної діяльності галузі.

До факторів, що призводять до деградації розвитку залізничного транспорту на рівні підприємств галузі відносяться:

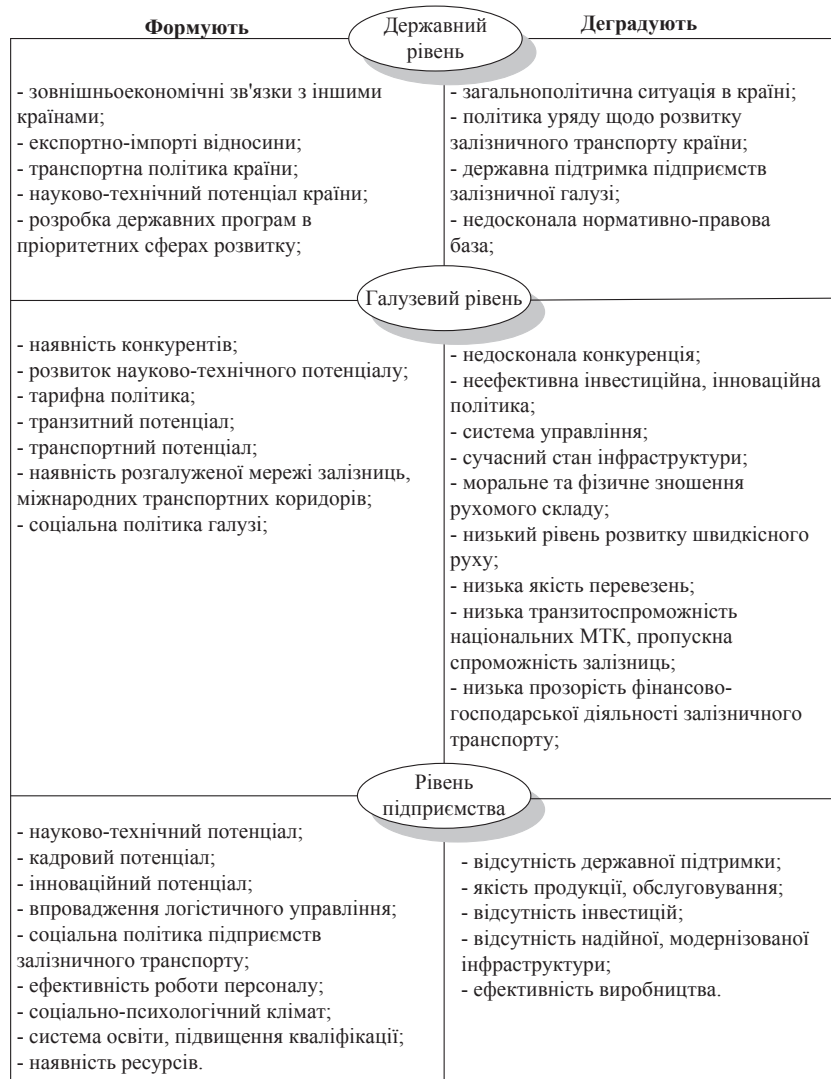

Рис. 2. Фактори, що впливають на формування стійкого соціально-економічного розвитку залізничного транспорту

- відсутність державної підтримки;
- низька якість обслуговування;
- відсутність інвестицій, в т. ч. з боку держави;
- відсутність модернізованої інфраструктури;
- низька ефективність виробництва.

Висновки. Таким чином, ефективність соціально-економічного розвитку залізничної галузі необхідно розглядати як складовий елемент загальної ефективності розвитку країни. До факторів, що негативно впливають на рівень соціально-економічного розвитку залізничного транспорту, варто віднести недостатність та неефективність державної підтримки діяльності підприємств залізничного транспорту, неефективність законів,

відсутність сприятливих умов для проведення науково-технічних досліджень, зростання розміру кредиторської заборгованості, зменшення обсягів перевезення, неефективну кадрову політику, корумпованість державних та галузевих структур, зростання конкуренції на внутрішньому ринку перевезень, невідповідність якості транспортних послуг міжнародним стандартам, низький рівень логістизації діяльності та інші.

Однією з умов ефективного розвитку залізничного комплексу є додержання принципу регіоналізації діяльності, який поєднує перспективи соціально-економічного розвитку регіонів, країни у взаємодії з розвитком транспортного сектору економіки.

Список літератури:

1. Економічна теорія: Політекономія [Текст] : підручник / за ред. В.Д. Базилевича. – 7-ме вид., стер. – К. : Знання-Прес, 2008. – 719 с.
2. Головніна О. Г. Основи соціальної економіки [Текст] : підручник / О. Г. Головніна. – К. : Арістей, 2006. – 612 с.
3. Деева Н.М. Потенціал соціалізації і його регулювання в економіці: теорія, методологія, перспективи [Текст] : монографія / Н.М. Деева. – Д. : Арт-Прес, 2006. – 444 с.
4. Колот А.М. Соціально-трудова відносина: теорія і практика регулювання [Текст] / А.М. Колот. – К. : КНЕУ, 2004. – 230 с.
5. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та її значення для України [Текст] / А.А. Чухно. – К. : Логос, 2003. – 631 с.
6. Дикань В.Л. Соціально-орієнтована ринкова економіка України в умовах глобалізації [Текст] / В.Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 35. – С. 15-19.
7. Кірпа Г.М. Інтеграція залізничного транспорту України у європейську транспортну систему [Текст] : монографія / Г.М. Кірпа. – 2-ге вид. – Дніпропетровськ: ДІТ, 2004. – 248 с.
8. Ейтутіс Г.Д. Міжнародний досвід і практика реформування залізничного транспорту [Текст] / Г.Д. Ейтутіс, О.М. Кривопішин, Т.А. Мукмінова // Залізничний транспорт України. – 2007. – № 2. – С. 31-35.
9. Чеховська, М.М. Напрями інноваційного розвитку залізничного транспорту в умовах реформування [Текст] / М.М. Чеховська // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 32. – С. 281-283.
10. Основи економічної теорії: політекономічний аспект [Текст] / за ред. Г.М. Климка, В.П. Несторенка. – К. : Вища школа, 1999. – 743 с.
11. Прокопенко, О.А. Податкова система як фактор впливу на соціально-економічний розвиток регіону [Текст] / О.А. Прокопенко // Економіка та держава. – 2008. – № 2. – С. 19-23.
12. Кулинченко, А.В. Влияние налоговой системы на процесс накопления [Текст] / А.В. Кулинченко // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2005. – № 204. – С. 782-792.
13. Musgrave R.A. Public Finance in Theory and Practice. Fourth ed / R.A. Musgrave, P.B. Musgrave. – New York : McGraw-Hill, 1984. – P. 760-761.
14. Sloman J. Economics. – L. : Harvester Wheatsheaf, 1995. – 236 p.
15. Стігліц Д.Е. Економіка державного сектора [Текст] ; пер. з англ. А. Олійника, Р. Скільського. – К. : Основи, 1998. – 854 с.
16. Пустовойт О. Модель ресурсокористування України: окремі підсумки і штрихи розвитку [Текст] / О. Пустовойт // Економіка України. – К. : Преса України, 2006. – № 7. – С. 27-34.
17. Грабчук О.М. Фактори невизначеності розвитку економіки України [Текст] / О.М. Грабчук // Економічний простір. – 2008. – № 15. – С. 51-60.

Зорина Е. И.

Украинская государственная академия железнодорожного транспорта

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА

Резюме

В статье систематизирована классификация факторов влияния на уровень социально-экономического развития экономической системы, обоснованы факторы, влияющие на формирование устойчивого социально-экономического развития железнодорожного транспорта.

Ключевые слова: железнодорожный транспорт, устойчивое развитие, социально-экономическое развитие, факторы социально-экономического развития.

Zorina O. I.

Ukrainian State Academy of Railway Transport

SOCIO-ECONOMIC FACTORS OF FORMING OF FIRM DEVELOPMENT OF RAILWAY TRANSPORT

Summary

In the article the classification of factors of influence on the level of socio-economic development of the economic system is definite, factors affecting forming of steady socio-economic development of railway transport are grounded.

Key words: railway transport, steady development, socio-economic development, factors of socio-economic development.